

Vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteet –liite (Code of Conduct) ja sen käyttäminen julkisissa hankinnoissa

Sisällys

Vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteet –liite (Code of Conduct) ja sen käyttäminen julkisissa hankinnoissa.....	1
1. Tiivistelmä.....	2
1.1. Näin huomioit ihmisoikeudet ja työelämän perusoikeudet hankinnoissa.....	2
1.2. Arviointi- ja seurantaprosessi.....	2
2. Johdanto.....	2
2.1. Hankinta-Suomi on julkaissut sopimusehdot sosiaalisesta vastuullisuudesta	2
2.2. Sosiaalinen kestävyys.....	3
2.3. Ihmisoikeudet on turvattu kansainvälisissä sopimuksissa	3
2.4. Julkisilla hankinnoilla voidaan edistää ihmisoikeuksia	4
3. Tee aluksi hankinnan kohdetta koskeva riskianalyysi	4
3.1. Riskianalyysin tarkoitus.....	4
3.2. Riskianalyysin tekeminen	5
3.3. Analysoitavia seikkoja.....	5
3.4. Tarkentavia kysymyksiä.....	6
3.5. Riskin arviointi ja toimenpiteet.....	7
4. Ota erilliset sopimusehdot osaksi hankintasopimusta ja valvo niitä sopimuskaudella	7
4.1. Ota Code of Conductin käyttöön liittyvät sopimusehdot osaksi hankintasopimusta ..	7
4.2. Sopimusehtojen keskeinen sisältö	8
5. Liitä hankintasopimukseen Code of Conduct -liite eli sosiaalisen vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteet	10
5.1. Näin käytät Code of Conduct -liitettä	10
5.2. Lisätietoa: Code of Conduct -liitteen tausta ja keskeinen sisältö	11
6. Linkkejä ja lisätietoa.....	16

1. Tiivistelmä

1.1. Näin huomioit työntekijöiden ihmisoikeudet ja työelämän perusoikeudet hankinnoissa

Tee riskianalyysi hankinnan kohteesta. Ohjeet tähän löytyvät luvusta 3.

Jos riskianalyysin perusteella hankinnassa on riski työntekijöiden ihmisoikeuksien loukkauksiin, ota hankintasopimukseen Code of Conduct –liite ja liitä sitä koskevat sopimusehdot omaksi luvukseen hankintasopimukseen.

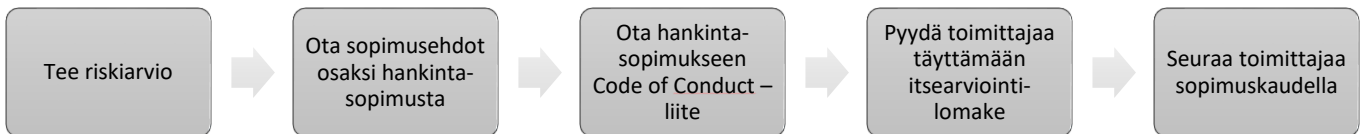
Seuraa toimittajan ja toimitusketjun toimintaa sopimuskaudella ja puutu tarvittaessa epäkohtiin.

Vaadi toimittajalta sopimusehtojen mukaiset menetelmät ja toimintapolitiikat.

Pyydä toimittajaa täyttämään itsearviointilomake ja tarvittaessa tee tarkastus tai auditointi.

Sopimuksen irtisanominen ei ole ensisijainen keino puuttua loukkauksiin!

1.2. Arviointi- ja seurantaprosessi

2. Johdanto

2.1. Hankinta-Suomi on julkaissut sopimusehdot sosiaalisesta vastuullisuudesta

Hankinta-Suomi on julkaissut hankintayksiköiden käyttöön sosiaalista vastuullisuutta koskevat vähimmäisvelvoitteet, jotka on tarkoitettu liitettäväksi osaksi hankintasopimusta. Näitä ovat:

- Code of Conduct –sopimusehtoliite eli vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteet
- Code of Conductin käyttöön liittyvät sopimusehdot, jotka tulee ottaa osaksi hankintasopimusta
- Lisäksi aineistoon sisältyy itsearviointilomake käytettäväksi hankintayksikön ja toimittajan välisessä sopimuseurannassa sopimuskaudella.

Sosiaalisen vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteet on tarkoitettu tilanteisiin, joissa on tarve varmistaa ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien turvaaminen, kun kyse on hankinnoista ns. riskimaista ja riskitoimialasta.

Tämä ohjeistus koskee edellä mainittujen asiakirjojen käyttämistä. Hankintayksiköitä pyydetään tutustumaan ohjeistukseen ennen niiden ottamista osaksi tarjouspyyntöä.

Sopimusehdot, liite ja itsearviointilomake on julkaistu suomeksi ja ruotsiksi. Code of Conduct –liite on julkaistu lisäksi myös englanniksi, jotta se voidaan sellaisenaan välittää toimittajan toimitusketjulle.

Asiakirjat on valmisteltu Hansel Oy:ssä valtiovarainministeriön toimeksiannosta.

2.2. Sosiaalinen kestävyys

Sosiaaliseen kestävyteen eli sosiaaliseen vastuuseen kuuluu mm. ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien noudattaminen ja niiden toteutumisen edistäminen ja valvominen toimitusketjun eri vaiheissa.

On tärkeää tunnistaa niiden tuotteiden tai palvelujen hankinnat, joissa voi olla muita suurempi riski ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien loukkauksiin.

Ongelmia voi esiintyä:

- ulkomaisessa toimitusketjussa (hankittaessa raaka-aineita, komponenttien ja puolivalmisteiden eri valmistusvaiheissa, tuotteen kokoonpano-, valmistus- tai viimeistelyvaiheessa) ja
- myös Suomessa tapahtuvassa palvelutuotannossa, kuten esimerkiksi rakennuskohteissa, maataloudessa tai siivous- tai ravintolapalvelussa.

Sosiaalisen kestävyden riskiarviointi tulee tehdä ennen hankinnan käynnistämistä.

2.3. Ihmisoikeudet on turvattu kansainvälisissä sopimuksissa

Ihmisoikeudet ovat perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka on turvattu valtioiden välisissä sopimuksissa. Sopimukset velvoittavat ne allekirjoittaneita valtioita.

Yritys ei voi rikkoa ihmisoikeussopimuksia, koska ne ovat valtioiden välisiä sopimuksia, mutta yritys voi rikkoa paikallista lainsäädäntöä. Vakaviin ihmisoikeusloukkauksiin puututaan paikallisella rikoslainsäädännöllä.

Yksilöiden ja yritysten tulee kunnioittaa ihmisoikeuksia toiminnassaan sekä välttää aiheuttamasta haitallisia vaikutuksia ihmisoikeuksille. Yrityksiä koskee huolellisuusvelvoite (due diligence). Niiden on veloitteen mukaisesti arvioitava omaa toimintaansa sekä tunnistettava mahdollisia riskejä ihmisoikeusloukkauksiin.

Haitallisella ihmisoikeusvaikutuksella tarkoitetaan tilannetta, jossa jokin teko heikentää tai poistaa henkilön mahdollisuuden tai kyvyn nauttia omista ihmisoikeuksista.

Yrityksille on annettu ohjeistusta ja toimialakohtaisia käytäntöjä ihmisoikeuksien kunnioittamisesta sekä suosituksia ihmisoikeuksien kunnioittamisesta.

- Näitä ovat esimerkiksi YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (2011), OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille ja OECD:n huolellisuusvelvoitetta koskevat toimintaohjeet sekä Kansainvälisen työjärjestön ILO:n kolmikantainen periaatejulistus, joka koskee monikansallisia yrityksiä ja sosiaalipolitiikkaa (2017).

Yritysvastuuta koskevan direktiivin valmistelu on käynnissä EU:ssa ja vastaavaa lainsäädäntöä valmistellaan myös Suomessa.

2.4. Julkisilla hankinnoilla voidaan edistää ihmisoikeuksia

Hankintayksiköt voivat vaatia **toimittajinaan olevilta yrityksiltä** tehokasta riskienhallintaa estääkseen ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien loukkauksia ja korruptiota.

Se edellyttää **tietoa tuotteen toimitusketjusta** ja valmistuksessa käytettävistä tuotteista ja komponenteista sekä valmistukseen liittyvistä sosiaalisen kestävyysriskeistä.

Hankintayksikkö voi edellyttää sopimusehtona toimittajalta sitoutumista sosiaalisen kestävyysvelvoitteisiin toimitusketjussaan eli vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteisiin (ns. code of conduct).

Lähtökohtana on, että **toimittaja sitoutuu siihen, että tuotteen valmistus tapahtuu olosuhteissa, jotka ovat Code of Conduct -ehtojen mukaisia** siinä tapauksessa, että ehtojen mukaiset vähimmäisvelvoitteet ylittävät kansallisen lainsäädännön velvoitteet.

Tämä edellyttää sopimuksen aikaista **yhteistyötä** hankintayksikön ja toimittajan välillä ja velvoitteiden noudattamisen valvontaa.

- Velvoitteet ja tarkastusoikeus otetaan sopimusehtoihin osaksi hankintasopimusta.

3. Tee aluksi hankinnan kohdetta koskeva riskianalyysi

3.1. Riskianalyysin tarkoitus

Riskianalyysin tarkoitus on, että hankintayksikkö **tunnistaa erityisesti ne hankinnat, joiden euroarvo on merkittävä ja joissa voi olla muita suurempi riski ihmisoikeusloukkauksiin.**

- Koska YK:n ohjaavat periaatteet ja OECD:n toimintaohjeet ovat luonteeltaan **suosituksia** erityisesti monikansallisille yrityksille, joiden toimitusketjut voivat olla kansainvälisiä, on periaatteisiin ja toimintaohjeeseen on kirjattu ohje yrityksille **keskittyä erityisesti niihin tilanteisiin, joissa ihmisoikeusloukkausten riski on kaikista suurin, jos yrityksellä on toimitusketjussaan monia toimijoita.**
- YK:n ohjaavien periaatteiden kohdassa 17 ja sen selitystekstissä tämä asia on todettu seuraavasti:
  - "Jotta yritykset voivat tunnistaa, ehkäistä ja lieventää kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia ja määritellä, miten ne puuttuvat niihin, yritysten on suoritettava ihmisoikeuksiin liittyviä huolellisia ennakkoarviointeja. Prosessissa on arvioitava todelliset ja mahdolliset ihmisoikeusvaikutukset, ryhdyttävä toimiin havaintojen perusteella, seurattava toimien suorittamista ja ilmoitettava, miten vaikutuksiin on puututtu."
  - "Jos yrityksillä on arvoketjuissaan suuri määrä toimijoita, kielteisten ihmisoikeusvaikutuksen arviointia koskevien tarkastusten suorittaminen niiden kaikkien osalta voi olla kohtuuttoman vaikeaa."
  - "Jos tilanne on tämä, yritysten on määriteltävä yleiset alueet, joilla kielteisten ihmisoikeusvaikutusten riski on kaikista suurin ja painotettava

ihmisoikeuksiin liittyvissä huolellisissa ennakoarvioinneissa näitä alueita.”

3.2. Riskianalyysin tekeminen

Riskianalyysin avulla hankintayksikkö voi selvittää, onko olemassa riski sille, että hankittavan **tuotteen valmistus tai palvelun tuotanto tapahtuu sellaisissa olosuhteissa**, että ihmisoikeuksia ja työelämän perusoikeuksia loukataan ja että työntekijöille tai paikalliselle väestölle aiheutuu haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia.

Riskianalyysissä selvitetään riskin todennäköisyyttä ja haitallisen vaikutuksen suuruutta. Tällöin analysoidaan mm. seuraavia seikkoja:

- Tuotantomaa (ns. riskimaa)
- Tiedossa olevat ongelmat
- Toimitusketjun monimutkaisuus
- Muita tietoja, jos niitä on mahdollista saada:
  - Tuotantoprosessi ja -tapa
  - Työympäristö
  - Työvoiman luonne.

Lisäksi analyysissä arvioidaan riskejä suhteessa hankinnan arvoon, markkinatilanteeseen ja muihin hankintaan liittyviin riskitekijöihin nähden.

Analyysin tulosten tulkintaan vaikuttaa sekä hankinnan kohteen riskiseikat että hankinnan arvo, joten tulosten tulkinta on tehtävä tapauskohtaisesti.

3.3. Analysoitavia seikkoja

Mahdollisten ihmisoikeusriskien selvittäminen tulee tehdä ennakolta hankinnan valmisteluvaiheessa. Siinä etsitään tietoa ja analysoidaan seuraavia seikkoja:

- **Tuotantomaa:**
  - Missä maassa tuote valmistetaan? Kuuluko se ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien kunnioittamisen kannalta ns. riskimaihin?
- **Tiedossa olevat aiemmat ongelmat:**
  - Onko kyseisellä alalla esiintyneistä väärinkäytöksistä raportoitu aiemmin?
  - Huonoista työoloista on raportoitu mm. vaatetus-, elektroniikka-, sairaalatarvike- ja kaivosteollisuudessa sekä maataloudessa, elintarvikkeiden tuotannossa ja rakentamisessa.
- **Toimitusketju:**
  - Millainen se on? Missä toimitusketjun osassa on suurin riski, että työntekijöiden ihmisoikeuksia rikotaan?
  - Onko toimitusketju monivaiheinen? Onko todennäköistä, että siihen kuuluu useita alihankkijoita tai alihankkijaportaita?
- **Tuotantoprosessi ja -tapa sekä työympäristö:**
  - Millainen tuotantoprosessi on? Millaisia prosessivaiheita (työvoimaintensiivisyys, käsityön osuus) tavaran tuotannossa on? Onko tiedossa työympäristöön, työterveyteen tai työoloihin liittyviä riskejä?
- **Työvoima:**
  - Minkälaista työvoimaa vastaavanlaisessa tuotannossa käytetään tyypillisesti? Onko kausityöntekijöitä, siirtotyövoimaa?

3.4. Tarkentavia kysymyksiä

Miten selvitan, kuuluuko maa ns. riskimaihin?

- Riskimaita eivät pääsääntöisesti ole Euroopan maat, USA, Kanada, Japani, Australia eikä Uusi-Seelanti. Ihmisoikeuksia loukataan kuitenkin myös ns. länsimaissa.
- Eri tahot ovat julkaisseet riskimaaluetteloita. Näitä ovat mm. Amfori BSCI, OECD ja Maailmanpankki.

Mistä tiedän, onko kyseisellä alalla aiemmin raportoitu ongelmista?

- Eri tahot ovat julkaisseet myös raportteja riskitoimialoista. Näitä ovat mm. Suomessa Finnwatch, Ruotsissa Swedwatch ja Norjassa Divisjon for offentlige anskaffelser.

Mitä pitäisi selvittää toimitusketjun monimutkaisuudesta?

- Sisältääkö tuotteen valmistus sisältää moni eri vaihetta (joko raaka-aineiden, tuotteen osien tai komponenttien osalta)?
- Onko alihankkijoiden lukumäärä suuri tai onko alihankkijoiden/hankintojen ketjuttaminen tyypillistä?
- Ovatko tuotantoprosessissa tarvittavien raaka-aineiden tai materiaalien käsittely ja/tai valmistusvaiheet työvoimavaltaisia ja ovatko raaka-ainetoimittajat ja/tai valmistus Euroopan ulkopuolella?
- Käytetäänkö tuotteen valmistuksessa ns. konfliktimineraaleja? Näitä ovat tina, tantaali, volframi ja kulta, lisätietoja tämän ohjeen kohdasta 5.2.14.
- Tavarat, joiden valmistuksessa käytetään useita välituotteita, komponentteja tai raaka-aineita, ovat usein toimitusketjultaan vaikeaselkoisempia, ja niiden hallitseminen on haasteellista.

Mitä pitäisi selvittää tarkemmin tuotantoprosessin ja -tavan ja työympäristön osalta?

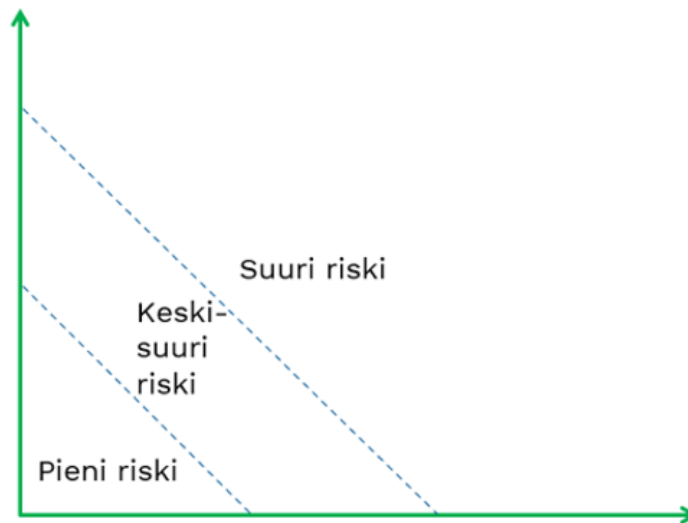
- Millaisia prosessivaiheita tavaran tuotannossa on? Onko se työvoimavaltainen eli tuotantoa ei ole automatisoitu tai koneita käytetään valmistuksessa vain osittain. Kuinka suuri on käsityön osuus?
- Onko tiedossa, että työntekijöillä ei ole mahdollisuutta taukoihin tai saniteettitiloihin tai juomaveteen?
- Koostuuko laite tai tuote suuresta määrästä osia tai osakomponentteja, jotka vaativat käsityönä tehtävää kokoonpanoa Euroopan ulkopuolella?

Mitä pitäisi selvittää työvoimasta tarkemmin?

- Minkälaista työvoimaa vastaavanlaisessa tuotannossa käytetään tyypillisesti?
- Käytetäänkö kausi- tai osa-aikaisia työntekijöitä tai siirtotyövoimaa, koska em. työvoimaa hyödyntävässä tuotannossa on olemassa muita suurempi riski, että työntekijöiden ihmisoikeuksia rajoitetaan ja työympäristössä ja olosuhteissa on ongelmia.

3.5. Riskin arviointi ja toimenpiteet

1. x-akseli
Liiketoiminnan
merkitys eli
Hankinnan arvo sekä
toimittaja-
markkinatilanne ja
siihen liittyvät riskit

2. y-akseli
Riskialttius, mm. tuotantomaa ja tiedossa
olevat aiemmat ongelmat sekä toimitusketjun
monimutkaisuus, tuotantoprosessi ja -tapa,
työympäristö ja työvoiman luonne

Jos hankinta on riskialtis, täydennä tarjouspyyntöasiakirjoja seuraavilla vaatimuksilla ja ehdoilla:

- Kotimainen riskialtis hankinta:
  - Sopimusehdot
  - Tilaajavastuulain selvitykset ja/tai
  - Muu selvitys tai toimenpide
  - Valvonta sopimuskaudella
- Ulkomainen riskialtis hankinta:
  - Code of conduct –liite ja sopimusehdot
  - Sertifikaatit ja muut todentamiskeinot
  - Valvonta sopimuskaudella: itsearviointikysely, tarkastus, kolmannen tahon tekemä auditointi

4. Ota erilliset sopimusehdot osaksi hankintasopimusta ja valvo niitä sopimuskaudella

4.1. Ota Code of Conductin käyttöön liittyvät sopimusehdot osaksi hankintasopimusta

Ota sopimusehdot osaksi hankintasopimusta omaksi luvukseen. Ehdot löytyvät erillisestä dokumentista "Code of Conductiin liittyvät sopimusehdot".

Hankintayksikön täytettävät kohdat on merkitty malliasiakirjaan **harmaalla**. Sopimusehdot, joita voit muokata tai poistaa hankinnan mukaan, on merkitty **lihavoidulla** tekstillä.

Muista ottaa myös **Code of Conduct –liite** hankintasopimuksen liitteeksi.

Voit tarvittaessa ottaa lisäksi toimittajan **itsearviointilomakkeen** hankintasopimuksen liitteeksi.

- Muokkaa itsearviointilomaketta tarvittaessa.
- Lomake sisältää valmiiksi sopimusehtojen kohdan "Toimenpiteet ja politiikat" mukaiset kysymykset.

4.2. Sopimusehtojen keskeinen sisältö

4.2.1. Sopimusehdoilla toimittaja sitoutetaan noudattamaan vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteita

Sopimusehtojen mukaan toimittaja sitoutuu noudattamaan vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteita (Code of Conduct -liite) tai sisällöltään niitä vastaavia ehtoja.

- CoC-liite on tuotettu myös englanniksi, jotta toimittaja voi välittää sen toimitusketjulle.
- Kaikissa tapauksissa ei ole kohtuullista vaatia toimittajaa liittämään juuri tätä CoC-liitettä omiin alihankintasopimuksiinsa – toimittajalla voi olla satoja alihankintasopimuksia ja niissä voi jo olla sovittuna vastaavan tasoista velvoitteista.

Toimittajan tulee kaikissa tapauksissa aktiivisesti varmistaa, että hankintasopimuksen mukaiset tuotteet valmistetaan olosuhteissa, jotka ovat vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteiden eli Code of Conduct –liitteen mukaisia.

Lisäksi toimittajan on huolehdittava siitä, että Suomessa toteutettavassa työssä noudatetaan vähintään niitä työsuhteen vähimmäisehtoja, joita Suomen lain ja työehtosopimusmääräysten mukaan on noudatettava samanlaatuisessa työssä. Ehto perustuu hankintalakiin.

Hankintasopimukseen otettavat ehdot sisältävät myös seuraamukset ja menettelytavat, jos poikkeamia havaitaan eikä niitä heti korjata.

4.2.2. Toimenpiteet ja politiikat

Toimittajalla tulee olla sopimusehdoissa mainitut politiikat ja menettelyt. Näitä ei siis tarvitse automaattisesti toimittaa tilaajalle. Dokumenttien kieli on toimittajan valitsema eli niitä ei tarvitse käännettä suomeksi. Tilaja voi vaatia toimittajaa raportoimaan, miten nämä velvoitteet on täytetty.

- Vastuullisuuspolitiikka, joka sisältää sitoumuksen noudattaa Code of Conductissa mainittuja tai sisällöltään vastaavia vähimmäisvelvoitteita; nämä velvoitteet on viestittävä toimittajan toimitusketjulle;
- Nimetty johtotason henkilö, jonka vastuulla on em. velvoitteiden valvonta;
- Menettely säännöllisten riskiarviointien tekemiseen sekä riskien tunnistamiseen ja priorisointiin;
- Menettely toiminnan jatkuvaan seurantaan sen varmistamiseksi, että toiminta on yhteensopivaa vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteiden kanssa;
- Menettely epäkohtien ja poikkeaminen ehkäisyyn ja niiden haitallisten vaikutusten vähentämiseen ja poistamiseen.

4.2.3. Tarkastukset ja seuranta

Tilaaajalla on oikeus tarkastaa toimittajan toimintaa velvoitteiden noudattamisen seurantaan varten. Tarkastus voidaan ulottaa myös alihankkijaan, esim. tuotantolaitokseen, ja toimittajalla on myötävaikutusvelvollisuus tähän.

Tarkastusmenetelmiä ovat:

- Itsearviointilomake
- Mahdolliset tilaajan vaatimat muut selvitykset
- Muu tilaajan tekemä tarkastus
- Auditointi kolmannen, riippumattoman tahon tekemänä

4.2.4. Itsearviointilomake

Asiakirjapakettiin kuuluu myös itsearviointilomake, jonka hankintayksikkö voi lähettää toimittajalle täytettäväksi.

Itsearviointilomake on ensisijainen tarkastuskeino ja sen perusteella arvioidaan, onko syytä laajempiin tarkastuksiin.

- Hankintayksikkö esitäyttää lomakkeen kohta 1 hankintasopimuksen nimen ja itsearvioinnin kohteena olevat tuotteet tai palvelut. Esimerkiksi esitystekniikkahankinnassa itsearviointi voidaan kohdistaa vaikkapa kiinteästi neuvotteluhuoneisiin asennettaviin projektoreihin.

Itsearviointilomakkeella kysytään niitä asioita, joita on vaadittu Code of Conductiin liittyvissä sopimusehdoissa. Näitä ovat mm. toimittajan politiikat ja menettelytavat sekä toiminnan vastuullisuuden seuranta.

Lomakkeella kysytään myös tietoja tuotantolaitoksista.

Kohta, joka koskee elämiseen riittävää palkkaa, tulee poistaa, jos sitä ei ole vaadittu Code of Conductissa.

4.2.5. Seuraamukset velvoitteiden rikkomisesta

1. Toimittajalta vaaditaan määräajassa **suunnitelma korjaavista toimenpiteistä**

- Täydennä sopimukseen, missä määräajassa tätä vaaditaan.

2. **Hyvitysmaksu**, jos Toimittaja ei toimita em. suunnitelmaa tai ei toteuta sitä

- Täydennä sopimukseen vaaditun hyvitysmaksun määrä.

3. **Tilausten rajoittaminen** määräajaksi, kunnes rikkomus on korjattu

- Tämä kohta on mahdollinen vain, jos hankintasopimus sallii erilliset tilaukset. Muussa tapauksessa kohta poistetaan sopimusehdoista.

4. **Sopimuksen irtisanominen**, jos korjaavia toimia ei tehdä ja hyvitysmaksua on kertynyt enimmäismäärä

- Huom. sopimuksen irtisanominen on vasta viimesijainen keino.

4.2.6. Elämiseen riittävä palkka

Sopimusehdoissa on valinnainen kohta, jonka avulla voit vaatia toimittajaa tekemään yhteistyötä sen edistämiseksi, että toimitusketjussa olevat yritykset maksavat työntekijöille elämiseen riittävää palkkaa. Jos kohta otetaan mukaan sopimukseen, sen toteutumista pitää seurata sopimuskaudella.

Elämiseen riittävä palkka on ehdoissa määritelty seuraavasti:

”Elämiseen riittävällä palkalla tarkoitetaan normaalista työviikosta (ilman ylityötunteja) työntekijälle maksettavaa korvausta, joka riittää turvaamaan työntekijälle ja hänen perheelleen kohtuullisen elintason työskentelypaikkakunnalla. Kohtuulliseen elintasaan sisältyy mm. ravinto, vesi, asuminen, koulutus, terveydenhuolto, joukkoliikennekustannukset, vaatetus ja muut olennaiset tarpeet. Palkasta tulee lisäksi jäädä osuus odottamattomiin menoihin.”

Huomioi, että elämiseen riittävän palkan rahamäärä määritellään **paikkakuntakohtaisesti**, ei valtiotasolla, ja sillä tarkoitetaan eri asiaa kuin mahdollisella lakisääteisellä minimipalkalla. Kohdan käyttäminen vaatii asiantuntemusta elämiseen riittävän palkkasumman määrittämisestä työskentelypaikkakunnalla.

5. Liitä hankintasopimukseen Code of Conduct -liite eli sosiaalisen vastuullisuuden vähimmäisveloitteet

5.1. Näin käytät Code of Conduct -liitettä

5.1.1. Code of Conduct on tarkoitettu erityisesti tavarahankintoihin ns. riskialueilla

Hankinta-Suomen työssä on laadittu hankintayksiköille yhteinen Code of Conduct -liite, joka voidaan ottaa osaksi hankintasopimusta, jos tehty riskiarviointi sitä edellyttää.

Liitteen lisäksi tulee hankintasopimukseen ottaa omaksi luvukseen sopimusehdot, joissa veloitetaan toimittaja liitteen noudattamiseen.

- Ks. tästä erillinen asiakirja ”Code of Conductiin liittyvät sopimusehdot”
- Näkökulmana liitteessä on ulkomaiset tavarahankinnat. Liite soveltuu hankintoihin erityisesti ns. riskimaista.
- Kotimaisissa / paikallisissa hankinnoissa ei sopimukseen välttämättä tarvita Code of Conduct -liitettä. Hankintasopimukseen voidaan tällöin ottaa muita työperäisen hyväksikäytön ehkäisyä koskevia ehtoja.
  - ks. tästä HEUNIn laatima opas: Lietonen, A. ja Ollus, N. (2021): **Työperäinen hyväksikäyttö ja julkiset hankinnat** - Opas riskien huomioimiseen Suomessa. HEUNI Report Series no. 98a. Helsinki: HEUNI.
  - Code of Conduct -liite sisältää ohjeet sen muokkaamiseen tarvittaessa.

5.1.2. Code of Conductin käyttäminen

Code of Conduct otetaan hankintasopimuksen liitteeksi ja sen noudattaminen on sopimusehto.

- Velvoittavista hankintasopimuksen ehdoista ks. luku 4.
- Toimittaja tulee velvoittaa sopimaan alihankintaketjussaan samansisältöisten vähimmäisehtojen noudattamisesta.

Code of Conduct tulee liittää muiden sopimusehtojen mukana jo tarjouspyyntöön, jotta toimittajat voivat tutustua siihen ennen tarjouksen tekemistä.

5.1.3. Code of Conductin muokkaaminen omaan hankintaan sopivaksi

Hankintayksikön täytettävät kohdat on merkitty malliasiakirjaan **harmaalla**.

Ehdot, joiden mukaan ottamista tulee harkita hankinnan kohteen ja tehdyn riskimaa-arvioinnin perusteella, on merkitty **lihavoidulla** tekstillä. Muissa hankinnoissa poista nämä kohdat.

Muita kohtia ei suositella muutettavaksi. Kohdat perustuvat kansainvälisiin sopimuksiin ja niiden perusteella harkittuihin täsmällisiin sanamuotoihin.

5.2. Lisätietoa: Code of Conduct -liitteen tausta ja keskeinen sisältö

5.2.1. Code of Conductin taustalla olevat sopimukset (hankintalain 81 § 1 mom 5 kohta ja liite C)

- Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimus nro 87, joka koskee järjestäytymisvapautta ja järjestäytymisoikeuden suojelua;
- ILO:n yleissopimus nro 98, joka koskee järjestäytymisoikeutta ja kollektiivista neuvotteluoikeutta;
- ILO:n yleissopimus nro 29, joka koskee pakkotyötä;
- ILO:n yleissopimus nro 105, joka koskee pakkotyön poistamista;
- ILO:n yleissopimus nro 138, joka koskee vähimmäisikää;
- ILO:n yleissopimus nro 111, joka koskee työmarkkinoilla ja ammatinharjoittamisen yhteydessä tapahtuvaa syrjintää;
- ILO:n yleissopimus nro 100, joka koskee samanarvoisesta työstä maksettavaa samaa palkkaa;
- ILO:n yleissopimus nro 182, joka koskee lapsityövoiman käytön pahimpia muotoja;
- Otsonikerroksen suojelua koskeva Wienin yleissopimus ja siihen liittyvä Montrealin pöytäkirja otsonikerrosta heikentävistä aineista;
- Vaarallisten jätteiden maan rajan ylittävien siirtojen ja käsittelyn valvontaa koskeva Baselin yleissopimus (Baselin yleissopimus);
- Pysyviä orgaanisia yhdisteitä koskeva Tukholman yleissopimus (Tukholman yleissopimus);
- Kansainvälisen kaupan kohteina olevia tiettyjä vaarallisia kemikaaleja ja torjunta-aineita koskevan ilmoitetun ennakkosuostumuksen menettelystä tehty Rotterdamin yleissopimus (UNEP/FAO) (PIC-yleissopimus), Rotterdam, 10. syyskuuta 1998, ja siihen liittyvät kolme alueellista pöytäkirjaa.

5.2.2. Lisäksi on huomioitu seuraavat sopimukset:

- Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948)
- Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus, YK 1966)

- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus, YK 1966)
- Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 32 (1989)
- Yhdistyneiden Kansakuntien korruption vastainen yleissopimus (2003)

Lisäksi on noudatettava tuotantomaassa voimassa olevaa lainsäädäntöä.

- Jos Code of Conductin vaatimukset ylittävät tuotantomaan lainsäädännön mukaiset velvoitteet, on noudatettava Code of Conductia.

5.2.3. Code of Conduct -liitteen terminologiaa

Code of Conduct – suomeksi: **vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteet**

- Huom. tarkoitus on liittää liite hankinta sopimuksen liitteeksi eli sopimusehdoksi, jolloin se sitoo toimittajaa. Kysymyksessä ei siis ole ohjeistus taikka eettiset toimintaperiaatteet, vaan velvoittava sopimusehto.

Tilaaaja = hankintayksikkö

Toimittaja = yritys, jonka kanssa tilaaaja on tehnyt hankintasopimuksen

Työnantaja = toimittaja tai muu yritys tämän toimitusketjussa, joka osallistuu tuotteiden ja palveluiden tuottamiseen tilaajalle.

5.2.4. Code of Conduct -ehtojen sisältö

Johdanto

Vaatimukset

A. Kansainväliset sopimukset

B. Lainsäädännön noudattaminen

C. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen

D. Työehtoihin ja työn tekemisen olosuhteisiin liittyvät velvoitteet

- i. Lapsityön kieltä
- ii. Pakkotyön kieltä
- iii. Syrjinnän ja häirinnän kieltä
- iv. Järjestäytymisvapaus
- v. Palkkaus ja työajat
- vi. Terveellinen ja turvallinen työympäristö

E. Ympäristönsuojelu

F. Konfliktimineraalit

G. Korruption vastustaminen

Loppumääräykset

5.2.5. Luvut A, B ja C määrittävät toimittajan yleiset velvoitteet ja taustalla olevat sopimukset

Luvussa A on lueteltu kansainvälisiä sopimuksia, joiden mukaisissa olosuhteissa tavarat ja palvelut tulee tuottaa. Luettelo sisältää hankintalaissa mainitut sopimukset.

Luvun B mukaan toimittajan ja sen alihankkijoiden tulee noudattaa tavaroiden ja palveluiden tuottamisvaltion kansallista lainsäädäntöä. Kuitenkin jos Code of Conductin vaatimukset ylittävät paikallisen lainsäädännön, on noudatettava Code of Conductia.

Luvun C mukaan toimittaja on velvollinen kunnioittamaan ihmisoikeuksia omassa toiminnassaan ja toimitusketjuissaan sekä varmistamaan, ettei ole osallisena haitallisten ihmisoikeuksien aiheutumiseen itse tai toimitusketjunsä kautta.

5.2.6. Luku D sisältää työehtoihin ja työn tekemisen olosuhteisiin liittyvät velvoitteet työnantajalle

Luku D perustuu Kansainvälisen työjärjestön ILO:n keskeisiin yleissopimuksiin, jotka on mainittu myös hankintalaissa.

Luku sisältää ehtoja koskien seuraavia aihealueita:

- Lapsityön kieltö
- Pakkotyön kieltö
- Syrjinnän ja häirinnän kieltö
- Järjestäytymisvapaus
- Palkkaus ja työajat
- Terveellinen ja turvallinen työympäristö

5.2.7. Lapsityön kieltö

Lapsen määritelmä perustuu ILO:n sopimukseen nro 138. Määritelmässä on huomioitu myös laki nuorista työntekijöistä viittaamalla perusopetuksen oppimäärään. Kansallinen oppivelvollisuus esim. Suomessa ulottuu nykyisin jopa 18-vuotiaisiin nuoriin.

ILO:n sopimus nro 138 sisältää perusteltuja poikkeuksia vähimmäisikään, joten kaikkea lapsityötä ei voida kategorisesti kieltää. Alle 15-vuotias lapsi voi lainsäädännön puitteissa toimia esim. esiintyjänä lapsirooleissa taikka opetukseen liittyvässä työharjoittelussa.

Alle 18-vuotiaiden lasten terveyttä, turvallisuutta ja moraalialia suojellaan siten, että lapsilla ei saa teettää näitä vaarantavia tehtäviä. Lisäksi alle 18-vuotiailla ei saa teettää yö- tai ylityötä. Kohta perustuu ILO:n sopimukseen nro 138 ja 182.

Jos lapsityötä havaitaan, ensisijainen puuttumiskeino ei ole sopimuksen irtisanominen, koska tämä ajaisi kyseiset lapset entistä huonompiin olosuhteisiin. Ehdoissa on velvoitettu toimittaja puuttumaan tilanteeseen varmistamaan lapsen edun toteutuminen työnantajan, lapsen ja hänen perheensä ja tarvittaessa muiden tahojen (esim. sosiaaliviranomaisten) kanssa.

5.2.8. Pakkotyön kieltö

Kohta perustuu ILO:n sopimukseen nro 29 ja 105.

Pakkotyön tunnistamiseksi ILO on julkaissut indikaattoreita, joita ovat mm. haavoittuvan aseman hyväksikäyttö, liikkumisen rajoittaminen tai eristäminen, fyysinen tai seksuaalinen väkivalta, uhkailu, henkilöllisyyspapereiden poisottaminen, palkanmaksusta pidättäytyminen, velkasuhde, jatkuvat ylityöt taikka muut hyväksikäyttöön viittaavat työskentely- ja asuinolosuhteet.

- Ks. linkkiluettelo tämän ohjeen lopussa

Kohdassa on lisäksi velvoitettu työnantaja tekemään työntekijän kanssa työ sopimus kielellä, jota hän ymmärtää. Myös rekrytointipalkkiot ja vastaavat maksut on kielletty.

5.2.9. Syrjinnän ja häirinnän kieltö

Rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, siviilisäätyyn, raskauteen, uskontoon, sosiaaliseen tai etniseen alkuperään, kansalaisuuteen, fyysisiin ominaisuuksiin, ikään, poliittisiin mielipiteisiin, ammatilliseen järjestäytymiseen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvä sekä kaikenlainen muu syrjintä on kielletty. Luettelo perustuu ILO:n sopimukseen nro 100 ja 111.

Ehdoissa on määritelty, mitä syrjinnällä tarkoitetaan, sekä velvoitettu toimittaja tarvittaessa tukemaan syrjittyjä ryhmiä positiivisella erityiskohtelulla.

Kohdassa kielletään myös työntekijöiden kaikenlainen ahdistelu ja häirintä. Ahdistelulla ja häirinnällä tarkoitetaan työntekijöiden epäinhimillistä kohtelua, mukaan lukien seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö, ruumiilliset rangaistukset, henkinen tai fyysinen pakottaminen ja häirintä sekä tällaisen kohtelun uhkaa.

5.2.10. Järjestäytymisvapaus

Kohdan mukaan työnantajan tulee kunnioittaa työntekijöiden oikeutta ja vapautta ammatilliseen järjestäytymiseen ja kollektiiviseen neuvotteluun.

Joissakin valtioissa järjestäytymisvapautta on rajoitettu. Tällaisissakin valtioissa työnantajan tulee kuitenkin kunnioittaa edellä mainittuja työntekijän oikeuksia sekä ottaa käyttöön menettelytapoja, joiden avulla työntekijät voivat neuvotella johdon kanssa palkkaukseen ja työoloihin liittyvistä kysymyksistä ilman pelkoa tästä aiheutuvista haitallisista seuraamuksista.

Kohta perustuu ILO:n sopimukseen nro 87 ja 98.

5.2.11. Palkkaus ja työajat

Työnantajan on maksettava palkka suoraan työntekijälle eikä siitä saa tehdä muita kuin kansallisessa lainsäädännössä eriteltyjä vähennyksiä. Palkan yhteydessä työntekijälle on annettava kirjallinen palkkakuitti tai vastaava erittely.

Palkan tulee olla vähintään ko. toimialan mukainen tai soveltuvan työehtosopimuksen mukainen vähimmäispalkka, sen mukaan kumpi on suurempi.

Säännöllinen työaika saa olla enintään 60 tuntia viikossa (ellei paikallinen lainsäädäntö aseta alemmaa tuntirajaa) ja työntekijällä on oltava vähintään yksi lepopäivä jokaista seitsemän päivän työskentelyjaksoa kohden. Ylityön tekemisen on oltava vapaaehtoista.

- Työajat ovat suuremmat kuin Suomessa. Työaikoja sekä hätätyötä koskevat ehdot perustuvat ILO:n sopimukseen sekä monikansallisten yritysten toimialakäytännösääntöihin.

Kohta sisältää myös vapaaehtoisesti mukaan otettavat ehdot elämiseen riittävän palkan vaatimiseksi. Jos sisällytät tämän kohdan ehtoihin, huomioi myös siihen liittyvät erilliset sopimusehdot.

5.2.12. Terveellinen ja turvallinen työympäristö

Työnantajan vastuulla on suojata työntekijöitä fyysisiltä ja psyykkisiltä altisteilta työpaikalla. Näihin sisältyvät myös mm. työuupumukseen liittyvät riskit. Työntekijöille tulee järjestää asianmukainen työterveyshuolto.

Työnantajan tulee seurata ja raportoida tapaturmia ja läheltä-piti -tilanteita sekä työperäisiä sairauksia ja terveydellisiä haittoja. Altisteet ja vaaratekijät tulee kartoittaa, niitä tulee seurata ja niiden vaikutuksia tulee ehkäistä.

Hätäpoistumistiet on merkittävä selkeästi eikä niitä saa lukita tai tukkia.

Työntekijöille on järjestettävä koulutusta työhön liittyvistä menettelytavoista, riskeistä ja niiden ehkäisemisestä ja heille on annettava asianmukainen suojavarustus.

Ns. riskialueilla tapahtuvaa valmistusta ajatellen kohdassa on vapaaehtoisesti mukaan otettava ehto, joka velvoittaa työnantajan järjestämään työntekijöille asianmukaiset saniteetti- ja taukotilat, juomakelpoista vettä sekä mahdollisuus ruuan valmistamiseen ja henkilökohtaisten tavaroiden säilyttämiseen.

5.2.13. Luku E koskee toimittajan ympäristönsuojelutoimia

Kohta velvoittaa toimittajan toimimaan hankintalaissa mainittujen ympäristönsuojelua koskevien sopimusten mukaisesti.

Toimittajan tulee noudattaa kansallista ympäristölainsäädäntöä. Toimittajan tulee huolehtia, että tavarat ja palvelut tuotetaan ympäristön kannalta vastuullisesti.

Toimittaja on velvollinen mittaamaan ja seuraamaan toimintansa ja toimitusketjunsä ympäristö- ja ilmastovaikutuksia.

Toimittajalle on lisäksi asetettu velvoite arvioida tuotettujen tavaroiden ja palveluiden elinkaaren aikaisia ympäristövaikutuksia ja pyrkiä parantamaan toimintansa ympäristöystävällisyyttä sekä pyrkiä asettamaan ympäristöystävällisyyttä ja hiilijalanjäljen pienentämistä koskevia vaatimuksia myös toimitusketjulle.

5.2.14. Luku F koskee konfliktimineraalien käyttöä

Luku F on vapaaehtoinen ja se soveltuu lähinnä elektroniikkahankintoihin. Jos hankinnan kohde ei sisällä näitä mineraaleja, luku tulee poistaa.

Konfliktimineraaleja ovat kulta, tina, tantaali ja volframi, silloin kun ne tuotetaan korkean riskin alueilla tai konfliktialueilla. Riskinä on, että kyseisistä raaka-aineista saaduilla tuloilla rahoitetaan konflikteja ja että niiden louhintaan liittyy pakkotyötä ja muita riskejä.

Haittoja voidaan ehkäistä käyttämällä ainoastaan vastuullisia sulattoja, joita koskevaan luetteloon on linkki Code of Conductissa. Lisäksi toimittaja veloitetaan vähentämään konfliktimineraalien käyttämistä tuotteissaan.

EU:n alueelle (raaka-aineena) maahantuodut konfliktimineraalit ovat EU:n konfliktimineraaliasetuksen alaisia. Suomessa niitä koskee laki konfliktimineraalien ja niiden malmien markkinoille saattamisesta. Maahantuoja koskee asetuksen mukainen asianmukaisen huolellisuuden velvoite.

5.2.15. Luku G koskee korruption vastustamista

Luvun taustalla on YK:n korruption vastainen yleissopimus

Kohdassa kielletään maksujen ja muiden vastikkeiden vaatiminen ja vastaanottaminen ansiottoman hyödyn tavoittelemiseksi.

Huomioi, että lahjontarikokset ovat myös hankintalaissa säädettyjä pakollisia poissulkemisperusteita.

5.2.16. Loppumääräykset ja veloitteiden noudattamisen seuranta

Toimitusketjulta vaaditaan läpinäkyvyyttä.

Tilajalla on oikeus vaatia toimittajaa esittämään selvityksiä ja asiakirjoja, korjaamaan havaittuja puutteita ja esittämään selvitystä korjaavien toimenpiteiden toteuttamisesta. Tilaja voi myös tarkastaa ja/tai auditoida toimittajan ja sen alihankkijoita.

Tilajan tulee varmistaa, että hankintasopimuksessa on tarpeelliset ehdot selvitysten toimittamisesta ja auditoinneista. Katso tästä erillinen asiakirja, jossa sopimusehdot on kuvattu.

Rikkomuksista voi ilmoittaa esim. tilajan ilmoituskanavaa käyttäen.

6. Linkejä ja lisätietoa

- Tietoa ihmisoikeuksista: [Ihmisoikeudet.net](https://www.ihmisoikeudet.net)
- YK:n [Kestävän kehityksen tavoitteet](#) - Agenda2030 (SDG:t)
- YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (2011): [Guiding Principles for Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework | UN Global Compact](#), suomeksi [TEM 36/2013 \(tem.fi\)](#)
- OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille: [Guidelines - Organisation for Economic Co-operation and Development \(oecd.org\)](#), suomeksi [TEM 5/2012 \(tem.fi\)](#)
- OECD:n huolellisuusveloitetta koskevat toimintaohjeet: [OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct - OECD](#) (2018)

- ILO:n kolmikantainen periaatejulistus, joka koskee monikansallisia yrityksiä ja sosiaalipolitiikkaa (2017): [Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy \(MNE Declaration\) - 5th Edition \(March 2017\) \(ilo.org\)](#)
- ILO:n yleissopimukset: [ILO:n sopimukset \(tem.fi\)](#)
- ILO:n määritelmä rekrytointimaksuista ja ohjeistus reiluun rekrytointiin: [Fair recruitment initiative: General principles and operational guidelines for fair recruitment and definition of recruitment fees and related costs \(ilo.org\)](#)
- [Sosiaalisesti vastuulliset julkiset hankinnat - Työ- ja elinkeinoministeriön verkkopalvelu \(tem.fi\)](#)
- EU:n Sosiaalinen ostaminen -opas: [Buying Social](#)

Tietoa riskianalyysistä:

- Ruotsin Upphandlingsmyndighetenin sivusto: https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/socialt-hallbar-upphandling/arbetsrattsliqa-villkor/ansvarsfulla-leveranskedjor/kartlagga-och-analysera/#identifiera_risker_p%C3%A5 egen hand
- Norjan Divisjon for offentlige anskaffelserin Anskaffelser-sivusto: [The High Risk List | Anskaffelser.no](#)
- Ethical Trading Initiativen human rights due diligence sivusto: [eti human rights due diligence framework.pdf \(ethicaltrade.org\)](#)

Tietoa riskimaista:

- Amfori BSCI -riskimaat julkaisu – <https://www.amfori.org/sites/default/files/amfori-2020-02-06-country-risk-classification-2020.pdf>
- OECD: [Country risk classification - OECD](#)
- Maailman pankki: [Classification of Fragile and Conflict-Affected Situations \(worldbank.org\)](#)

Tietoa riskitoimialoista:

- Finnwatchin julkaisuja: [Julkaisut \(finnwatch.org\)](#)
- Ruotsin Swedwatchin julkaisuja: [High-risk and conflict areas - Swedwatch](#)
- Norjan Divisjon for offentlige anskaffelserin Anskaffelser-sivusto: [The High Risk List | Anskaffelser.no](#)

Pakkotyötä koskevat indikaattorit:

- ILO, Indicators of Forced Labour, http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/publications/WCMS_203832/lang--en/index.htm
- EU-komission ohjeistus: [New EU guidance helps companies to combat forced labour in supply chains - Trade - European Commission \(europa.eu\)](#)

Konfliktimineraalit:

- [Guidelines for MNEs - Organisation for Economic Co-operation and Development \(oecd.org\)](#)
- [Conflict Minerals Regulation - Trade - European Commission \(europa.eu\)](#)
- Vastuulliset sulatot: <http://www.responsiblemineralsinitiative.org/conformant-smelter-refiner-lists/>